

ФИЛОЗОФИЈА ТРПЉЕЊА И ФИЛОЗОФИЈА МЛАДЕНАШТВА

Бојан Чолак, *Роман патријархалне културе – „Газда Младен” Борисава Станковића*, Институт за књижевност и уметност, Београд 2009.

Монографија *Роман патријархалне културе* Бојана Чолака представља модификовану верзију магистарског рада одбрањеног на Филолошком факултету у Београду. Из мноштва литературе која се до сада бавила проучавањем и интерпретацијом дела Борисава Станковића свакако је потребно издвојити и посебно нагласити значај студије Бојана Чолака, како због врло високог степена комплексности поступка примењених у анализи дела, тако и због иновативности аспекта тумачења и приступа коју ова студија, у односу на досадашњу литературу, укључује у науку о књижевности.

Роман патријархалне културе компонован је тако да се и визуелно и садржински могу прецизно издвојити три целине, а свака од тих целина бива разложена на оне проблеме који доприносе исцрпној анализи и подробној експликацији шире постављеног контекста.

Уводно поглавље послужило је аутору да постави и дефинише проблем, да укаже на методе које ће применити у раду, да дело подвргнуто анализи смести у одређену културно-историјску епоху и да, могло би се рећи, са неопозитивистичког становишта сагледа све важније, па и оне мање важне, детерминанте у роману. Преостала два поглавља посвећена су карактеризацији ликова; с том разликом што се у другом поглављу аутор задржава на особеностима и функцији ликова који омогућавају расветљавање поступака главног лика, док је треће поглавље у целости посвећено карактеризацији и индивидуализацији главног јунака дела. Оно што посебно доприноси вредности при анализи ликова, свакако је њихово компаративно сагледавање у коначној и у првобитној верзији романа, као и успостављање паралеле између романа *Газда Младен* и осталих дела Б. Станковића.

Бојан Чолак са јасном тенденцијом указује на погубност патријархалног васпитања, на идентичне ефекте које оно у својој коначној инстанци оставља и на мушке и на женске представнике система, те на немогућност одупирања том систему.

Позивање на ауторитете као што су: Теренс Тарнер, Арнолд Ван Генеп и Игор Кон, требало би да има за циљ указивање на нивое афирмације мушког члана патријархалне заједнице унутар саме те заједнице, као и примену ових принципа при објашњавању трансформације Младеновог статуса у газда Младенову друштвену позицију и углед, до коначног повратка на полазишну тачку.

У *Роману патријархалне културе* јасно су назначене етапе које индивидуа у свом развоју мора прећи да би дошло до њене потпуне друштвене афирмације. У том смислу битно је истаћи Чолаково тумачење социјалног развоја индивидуе по ком статус ожењеног мушкарца представља прво закорачење у остварење овог циља. Из овог нивоа даље следи улога настављача породице, у којој распознајемо процес репродукције као природни императив људске егзистенције. Тек на крају преузимањем улоге „бате” долази до потпуног остварења личности. Овде би, свакако, требало направити дистинкцију између социјалног остварења и самоостварења. Прва два степена на овој лествици, која уједно и представљају основ самоафирмације у развоју Младеновог лика, бивају готово занемарена. Он доспева до позиције „бате”, а да при том није ни остварен на претходним пољима. Снага оваквог јунаковог успеха лежи у несаломивости његовог карактера, у сталном подређивању интелекту, те у његовој вечитој тежњи да све буде „као што треба”, како је Бојан Чолак разложно запазио.

Аутор *Романа патријархалне културе* врло јасно уочава да, док остали јунаци Борисава Станковића жале за младошћу, за оним што је постојало а прошло, Младен жали за оним што никада није постојало. Док остали Станковићеви јунаци немају могућност одлучивања, из тог разлога што не заузимају највишу друштвену позицију, па у њиховој свести нема ни развијеног осећаја одговорности због властитих поступака, са Младеном то није случај. Уз високи друштвени положај поред слободе одлучивања паралелно иду и висок степен дужности и одговорности, чије присуство доприноси онемогућавању остварења онога за чим Младен жали. То су есенцијални елементи патријархалног васпитања којих се Младен никада неће ни ослободити ни одрећи. Управо из оваквог његовог става произлази могућност развоја филозофије трпљења, на коју се надовезује филозофија младенаштва.

Мотив „жала за младошћу” уткан је у велики број Станковићевих дела. У роману *Газда Младен* он се јавља као назнака у виду амблемизације кроз номинацију главног лика. Насупрот лику Јованке којој више пута мења име, чини се да писац готово нема дилеме у избору имена главног лика свог романа. На другој страни, у Младеновим поступцима уочавамо јасну тенденциозност да што пре искорачи из доба „младићства” и нарочито да га други посматрају кроз призму себи равног, и по зрелости и по одговорности. То се одсликава већ у промени његовог физичког портрета. Да би својим годинама дао изглед озбиљности он ће деловати увек замишљен, намрштен и погурен. Под теретом обавеза преобличених у дужност, газда Младен, иако по годинама дечак, прерано ступа у свет зрелости. Отуда мотивисаност и функционалност „епизоде с гледарицом” бива још већа, не само због покретања баба Стане на активност (како Бојан Чолак закључује), већ

и због вишесмислености речи које гледарица изговара: „[...] она воћка што рано сазре, рано опада.” С друге стране, стављањем емоција у службу разума, он их се одриче и осуђује себе на саможртву: као дечак – због материјалног благостања, касније – због лишавања укућана осећаја нелагодности услед његовог присуства. У оба случаја због породице. Та свесна саможртва уједно је и узрок Младенове тежње да се одупре женидби, јер у колико би дошло до подилажења емотивној сфери, не би се до краја могла потврдити идеја филозофије трпљења. Овоме у прилог иде и један сегмент из *Романа патријархалне културе* у којем стоји да је у литерарном стваралаштву Б. Станковића евидентна тежња мушких јунака да не буду велики, да би били лишени осећаја одговорности. За овакву тврдњу репрезентативан пример је лик Младеновог оца. Насупрот тако обликованим ликовима и нарочито насупрот лику сопственог оца, Младен остаје непоколебљив у жељи да се оваквом утицају одупре. Разликовање Младена од своје околине обезбеђује му осећај супериорности, тај осећај јача са спознајом чињенице да сви остали само привидно прихватају владајућа правила, док у начелу остају верни својој природи. Све ово сведочи о покушају изградње високоморалног лика који при недовољно пажљивом читању делује једнодимензионално, чак апсурдно. Међутим, Младен представља карактер у сталном развоју, тако да тек у последњим епизодама романа његова психологија постаје расветљена у својој комплексности. Деоба са братом би симболично могла представљати и његову деобу са додашњим начином живота, па у том контексту Чолакове речи о Младеновој потреби за мајчином љубављу на крају романа добијају потпуни смисао.

У обликовању Младеновог лика Борисав Станковић се служи поступком јукстапозиције ликова. Отуда, за разобличавање његовог психолошког портрета значајну улогу играју три, међу собом сасвим дистинктивна, женска карактера – Ката, баба Стана и Јованка. Говорећи о спровођењу „вољног и невољног симболичког насиља”, Бојан Чолак у својој студији наглашава како је Ката пример невољног симболичког насиља. Тумачећи ово као ускраћивање манифестовања љубави коју осећа према Младену, Чолак истиче да при том она осећа константну кривицу. Поставља се питање има ли оправдања говорити о Катином осећају кривице у овом случају, нарочито ако овоме додамо чињеницу да се Ката посматра као фигура којој се не даје могућност исказивања волунтативног стања и која егзистира у одређеном крутом систему у коме се норме понашања морају поштовати (ако се овом друштвеном моделу не може супротставити газда Младен, онда он још ригорозније важи за женске припаднике популације). Из овога јасно произлази став да ако нема индивидуалне одговорности, тешко можемо говорити о постојању индивидуалне кривице.

Баба Стана представља јунакињу која је преузимањем обавеза и дужности мушкарца успела да преиначи патријархални поредак и да као жена постане централна личност породице. И још важније, она представља модел патријархалног понашања који Младен следи до потпуног изједначења са њом, што је потврђено и речима самог писца при обраћању баба Стане Кати: „Ако, ако. Нама (и себе и Младена је ту подразумевала) није криво.” Лик баба Стане, Бојан Чолак у својој студији врло рељефно приказује. Никаква појединост у вези са овим ликом није занемарена, као што ниједан детаљ не успева да му промакне. Оно што доприноси посебној вредности ове анализе јесте компаративно праћење развоја овог лика у два верзијама романа *Газда Младен*.

Потребно је напоменути да, исто тако, и у анализи Јованкиног лика има одлично запажених детаља. Тако на пример, Чолак примећује да је управо Јованка та која разобличава патријархални морал и патријархално друштво у целини и то нарочито приликом разговора с Младеном о прошевини њене заове. Док на почетку романа, Станковић слика њену веселост која потпуно одудара од патријархалног друштвеног уређења, у овој сцени долази до њеног мирења са патријархалним нормама које јој омогућавају да се супротстави Младену. Код ње више нема пружања отпора социјалним кодексима и нема више борбе за сопствену љубав, као што нема ни воље за мењањем већ устаљеног поретка ствари у њеном животу. Тек уз овакву трансформацију, тек уз изједначавање Младеновог и њеног становишта посматрања ствари, и тек уз прихватање свега како јесте, она успева да Младену порекне статус успешног човека. У роману *Газда Младен* уочава се и једно прилично парадоксално место. Наиме, за разлику од мушкараца, код жена бивају потпуно изједначена поља самоостварења и остварења на социјалном плану. Патријархални морал налаже жени да ће бити друштвено прихваћена ако се оствари као жена и као мајка. Иако тим патријархалним идеалима Јованка упорно тежи, сам патријархат, односно Младен чије је он оличење, не дозвољава јој да оствари своју исконску улогу.

Поред свих значајних места из монографије *Романа патријархалне културе*, која су у овом приказу укратко наведена, издвајамо још и поднаслов „Симболика тевтера”, који припада трећем поглављу ове студије. И поред тога што Чолак правилно закључује да нам тефтер открива једног сасвим другачијег Младена, важно је истаћи да се на овом месту он управо враћа на тачку с које полази на почетку романа. То је полазиште лишено свих титула и заслуга, па се Младен јасно одриче и улоге „бате”, хације, газде, и остаје оно што је целог живота био, или оно што је требало да буде, па би се овде могло отворити и питање у којој мери он остварује „оно што треба”, или још прецизније

по којим критеријумима се утврђује „како или шта треба”? Иако Чолак пише да се он враћа својој бити управо у „тефтеру”, који представља симбол онога што му је одузело срећу и живот, требало би можда пре рећи да, ако тефтер представља „бележницу дуговања”, онда несумњиво Младен овде бележи оно што му дугује живот, патријархално друштво или породица.

Чини се да је Станковић имао за циљ да прикаже патријархалну свест у целокупној својој пасивности. Бојан Чолак наглашава Младену тежњу да све буде „као што треба”, а овоме бисмо могли додати и „жељу да све буде као што јесте”. Душезни мир и спокојство је оно чему јунаци дела теже, а томе доприноси устаљени поредак ствари и поступака.

Студија Бојана Чолака представља иновативни приступ делу Борисава Станковића, леп допринос културно-историјским истраживањима заснованим на синтези мишљења великог броја културолога и антрополога и врло комплексан истраживачки задатак на који је са великим успехом одговорио. Стога је њена вредност неспорна и незаобилазна.

Маја Д. Стојковић

VOJNOVIĆU U ČAST

Dubrovnik časopis za književnost i znanost (nova serija), god. XX, broj 4, 332. stranice, Matica hrvatska – ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2009.

„Dobra djela ne propadaju” – stara je narodna mudrost. Nadajući se da je to istina možemo biti zadovoljni što je prošlogodišnja osamdeseta godišnjica smrti velikog književnika Iva conte Vojnovića (1857-1929) prošla sa mnogim događanjima u Dubrovniku i rezultirala nekim novim izdanjima Vojnovićevih djela, simpozijem koji je iznio mnoge nove znanstvene spoznaje, izložbom koja je prvi put predstavila sačuvane Vojnovićeve lične predmete i posebnim brojem časopisa „Dubrovnik” koji je donio sva izlaganja sudionika znanstvenog simpozija održanog u Dubrovniku 30. VIII 2009. godine. Sve to je organizirala i odradila Matica Hrvatska – ogranak u Dubrovniku, a časopis koji ona već skoro šest decenija izdaje četiri puta godišnje („Dubrovnik”) i koji je u potpunosti posvećen dubrovačkim temama, ovaj put je postao pravi Vojnovićev zbornik.

Lucijana Armanda (asistenica na katedri književnosti splitskog univerziteta) u svom članku *Mediterranski sentimentalizam u Vojnovićevim*